

Буздиган М. О.
аспірант кафедри економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності
Одеського національного економічного університету

Buzdyhan Mariia
PhD Student of Business Economics
and Entrepreneurship Organization Department
Odessa National Economic University

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу машинобудівної галузі України, а саме підприємств із виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань. Визначено тенденцію розвитку промисловості. Зазначені та проаналізовані галузі промисловості, що найбільше впливають на її розвиток. Проведений аналіз сучасного стану машинобудівної галузі, виявлено проблемні місця та сформульовано основні перспективи розвитку машинобудівних підприємств. Детально освітлені основні економічні показники підприємств із виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань. Наведені причини зниження показників діяльності у 2014 році та подальшого їх зростання. Виявлений вид промислової продукції, який користується найбільшим попитом. Запропоновано покращити стан діяльності цих підприємств за рахунок підвищення рівня ділової активності.

Ключові слова: промисловість, машинобудування, аналіз стану, інновації, ділова активність.

Постановка проблеми. Промисловість України формує понад 25% ВВП, забезпечує роботою приблизно 30% населення України і займає друге місце за реалізацією продукції серед усіх видів економічної діяльності після оптової та роздрібною торгівлі. Промислове виробництво дає майже третину загальної доданої вартості та близько половини експортної продукції. Темпи зростання, рівень розвитку й структура промисловості є важливими показниками кількісної та якісної характеристики народного господарства й життєвого рівня населення.

Третє місце за вартістю реалізованої продукції у промисловості займає машинобудування. Рівень розвитку машинобудівної галузі і характер її розміщення в країні не відповідають сучасним вимогам. Вона характеризується насамперед незадовільною організацією виробництва і його технічного оснащення, низькою рентабельністю, слабкою інноваційною активністю, браком фінансування та інвестицій. Якісно новий стан і рівень машинобудування може забезпечити лише завдяки впровадженню ефективних та дієвих заходів боротьби з проблемами її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вітчизняних учених, а саме В.Г. Герасимчук [1], В.Л. Дикань [2], Б.М. Данилішин [3] та інші, приділяють увагу сучасному стану та розвитку машинобудівної галузі. Проте в умовах стрімкого науково-технічного прогресу, появи нових видів продукції, укріплення позицій на міжнародній арені необхідний подальший більш детальний огляд нових невирішених проблем.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нині вітчизняне машинобудування значно відстає від розвитку інших країн світу. Погляди вчених на її розвиток здебільшого стосуються галузі взагалі, а не окремих підприємств, що входять до її складу. А для покращення ситуації у машинобудівному комплексі необхідно розуміти, в яких аспектах діяльності підприємств є проблеми, які потребують вирішення. Показником, який комплексно проаналізує їхній внутрішній потенціал, є ділова активність підприємств, оцінивши рівень якої, можна віднайти резерви розвитку машинобудівної галузі країни.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз основних економічних показників підприємств машинобудівної галузі та розроблення рекомендацій з приводу їх покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз основних показників розвитку промисловості України за 2013–2017 роки на основі інформації, наданої Державним комітетом статистики України [4], дав змогу дійти висновку, що з 2013 до 2017 рік спостерігалось постійне зростання обсягу реалізації продукції промислових підприємств. Відкриття нових підприємств, диверсифікація ринків збуту та сприятлива зовнішня кон'юнктура компенсували негативний вплив від припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей («транспортна блокада»). Це дало змогу за підсумком 2017 року зберегти позитивну динаміку у промисловості [5, с. 8].

Незважаючи на те, що продукція реалізовувалася переважно на території України, 2017 рік характеризувався значним покращенням зовнішньоекономічної кон'юнктури на основну продукцію українського експорту. Розширення інтеграційних процесів з європейським співтовариством у поєднанні з покращенням зовнішньоекономічної кон'юнктури дали змогу у 2017 році отримати зростання обсягів експорту. Загалом торгівля з країнами ЄС займає перше місце в географічному розрізі зовнішньої торгівлі України з країнами – основними торговельними партнерами (за даними Держстату за 2017 року частка експорту товарів до країн ЄС становила 40,5% від загального обсягу експорту товарів) [5, с. 23].

Питома вага реалізованої продукції на території України галузей промисловості в загальному розподілі обсягу реалізованої промислової продукції за видами діяльності показана на рис. 1.

Загалом у 2017 році відбулися структурні зміни у промисловому виробництві на користь збільшення частки переробної промисловості, у т.ч. галузей інвестиційного спрямування (машинобудування, виробництва будматеріалів, окремої металопродукції тощо) у відповідь як на збільшення внутрішнього попиту на інвестиційну продукцію з високою доданою вартістю з боку суміжних галузей, так

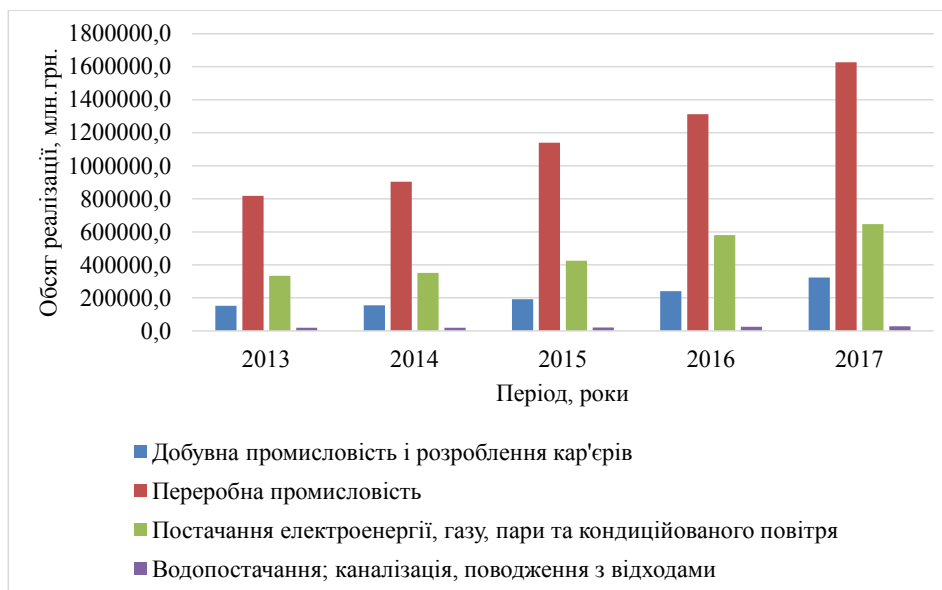

Рис. 1. Питова вага реалізованої продукції промисловості України за видами діяльності за 2013-2017 рр.

Джерело: побудовано автором

і збільшення зовнішнього попиту. Частка переробної промисловості у структурі реалізації промислової продукції у 2017 році становила 65% порівняно з 60,8% у 2016 році [5, с. 22]. Друге місце посідає постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонування повітря. На третю позицію вийшла добувна промисловість. Та останнє четверте місце серед основних видів діяльності посідає водопостачання, каналізація, поводження з відходами.

Проаналізуємо більш детально види діяльності, які входять до переробної промисловості (рис. 2).

Таким чином, найбільша частка в обсязі реалізованої продукції переробної промисловості у 2017 році припадає на виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів. Друге місце посідає металургійна промисловість. На третю позицію вийшло машинобудування.

Рис. 2. Обсяг реалізації продукції переробної промисловості за видами діяльності за 2013–2017 рр.

Джерело: побудовано автором

За 5 років обсяг реалізації продукції переробної промисловості взагалі і кожної її складової частини поступово зростає. Насамперед це може свідчити про приховані інфляційні процеси і не завжди виправдане підвищення цін, особливо враховуючи малу працевіємкість продукції переробної промисловості та значну матеріало- та енергоємність останньої [6, с. 29]. У наш час перед вітчизняними підприємствами машинобудівної галузі постали проблеми, які потребують найшвидшого розв'язання, наприклад, залучення інвестицій та підвищення рівня конкурентоспроможності, збут продукції, впровадження нових технологій та інше.

Впродовж 2013–2017 років у середньому окреслилася позитивна тенденція економічного розвитку машинобудівної галузі. Машинобудування забезпечило найбільший внесок у зростання переробної промисловості й було, у тому числі, підтримане зростанням внутрішнього попиту за рахунок покращення фінансових можливостей вітчизняних підприємств (зокрема, оновлення рухомого складу залізниці), зростання обсягів нових замовлень (у т.ч. державних замовлень для ОПК), проведення реконструкції виробничих потужностей та зовнішнього попиту [5, с. 22].

Протягом 2017 року за активної участі Мінекономрозвитку здійснювалася підтримка українських виробників, а саме:

- звільнено від оподаткування імпортні комплектуючі для літаків, затверджено порядок, за яким підприємства літакобудування використовують вивільнені кошти;

- вперше сформовано перелік вітчизняної сільськогосподарської техніки та обладнання, вартість яких частково компенсується сільгосптоваровиробникам за рахунок бюджетних коштів;

- збільшено обов'язковий авансовий платіж за поставки тролейбусів, автобусів, електробусів та трамваїв з 30% до 70%;

- розроблено проект Стратегії відродження українського авіабудування на період до 2022 року;

- проводилася робота щодо створення виробничих кластерів на території України [5, с. 22].

Саме тому виробництво машинобудівної продукції у 2017 р. зросло на 7,7%, а реалізація – на 28% порівняно з відповідним періодом 2016 р., насамперед за рахунок виробництва автотранспортних засобів (залізничних локомотивів та рухомого складу). Високі темпи зростання у цих видах діяльності відображали виконання військових

замовлень та стійкий попит на оновлення та модернізацію рухомого складу з боку ПАТ «Укрзалізниця» [7]. Великий попит також складається на машини та устаткування, не віднесені до інших угруповань, зокрема, 35% від обсягу виробництва продукції машинобудування у 2017 році. До них належать машини й устаткування загального та спеціального призначення, що обслуговують сільське та лісове господарство, добувну, харчову промисловість, будівництво та інше. Обсяг реалізації цієї групи товарів також зростає з кожним роком.

Поглиблений аналіз стану галузі машинобудування проведемо на показниках діяльності саме машин та устаткування, не віднесених до інших угруповань. Серед них більш детально розглянемо галузь із виробництва промислового холодильного та вентиляційного обладнання. Підприємства цієї галузі виробляють різну за асортиментом продукцію, зокрема теплообмінники, установки для кондиціонування повітря, холодильні вітрини, вентилятори тощо.

Отже, аналізуючи дані табл. 1, можна дійти висновку, що за період 2014–2017 років відбулося зростання індексу промислової продукції до 107,9, зростання рентабельності операційної діяльності промислових підприємств на 12,2%, зменшилася частка збиткових підприємств на 13,7%, завантаженість виробничими потужностями зросла до 64,4%, збільшилася кількість нових замовлень на 50 439,5 млн. грн., що дозволило забезпечити підприємства безперервною роботою на 4 місяці.

Загальна динаміка основних показників діяльності галузі протягом 2013–2017 рр. вказує на залежність галузі від впливу негативних факторів зовнішнього середовища, як міжнародних, так і в межах країни та виявляє слабкі місця машинобудування України. Зокрема, спад показників діяльності галузі виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань в 2014 р. пояснюється, насамперед: втратою ринків збуту продукції українськими виробниками; зменшенням внутрішнього і зовнішнього попиту; зменшенням грошових надходжень внаслідок того, що більша кількість замовників зменшили свою платоспроможність; недостатнім рівнем власних обігових коштів, труднощами з одержанням кредитів і, як наслідок, втратою споживачів через неможливість виконання договірних зобов'язань у визначені терміни; політичною нестабільністю в державі після революції.

Виходячи з даних табл. 2, підприємства з виробництва промислового холодильного та вентиляційного обладнання

Таблиця 1

Основні показники діяльності підприємств із виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань

	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Індекс промисловості	86,4	79,4	85,9	102	107,9
Обсяг реалізації, млн. грн.	113926,6	101924,7	115261,7	131351,8	168281,9
Відсоток реалізованої продукції машинобудування від промислової, %	8,6	7,1	6,5	6,1	6,4
Рівень рентабельності опер. д-ті, %	6,6	-2,4	3,4	8	9,8
Фін результат, млн. грн.	2768,6	-22380,2	-15374	-732,2	6119,7
Доля підприємств, що отримали прибуток, %	64,2	63,7	74	76,9	77,4
Доля підприємств, що отримали збиток, %	35,8	36,3	26	23,1	22,6
Завантаженість виробничими потужностями, %	49	45	51,4	57,2	64,4
Нові замовлення, млн. грн.	95144,8	81489,7	92177,6	99496,3	131929,2
Забезпеченість замовленнями, місяці	3,5	3	3,4	3,7	4

Джерело: побудовано автором

Виробництво промислової продукції за видами (у натуральному вираженні)

Найменування продукції за Номенклатурою продукції промисловості (НПП), одиниця вимірювання	Кількість виробленої промислової продукції (валове виробництво)				
	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Теплообмінники, шт.	29092	28275	31897	21541	14150
Обладнання для скраплювання повітря або інших газів, шт.	575	104	-	-	-
Установки для кондиціювання повітря, шт.	59630	78249	76310	78984	97732
Холодильні вітрини та прилавки з холодильним агрегатом або випарником для зберігання продуктів харчових заморожених, шт.	28983	12715	9314	6158	5819
Вироби меблеві з холодильною установкою або випарником, шт.	6183	6200	1953	1925	205
Насоси теплові, шт.	-	147	47	-	18
Інше обладнання холодильне та морозильне, шт.	229701	20641	83523	102709	127593
Обладнання й апарати для фільтрування й очищення повітря та газів, шт.	24962	19000	8488	11055	12443
Вентилятори, шт.	399166	464580	483970	584283	608493
Конденсатори та випарники до холодильного промислового устаткування, шт.	1666	616	144	94	12

Джерело: побудовано автором

здебільшого орієнтуються на виробництво вентиляторів та іншого холодильного та морозильного обладнання. Можна також простежити тенденцію падіння кількості виготовлених товарів за всіма видами продукції, окрім вентиляторів. Це можна пояснити великим попитом на такі товари для будь-яких офісних приміщень, закладів харчування, мереж роздрібною торгівлі, майстерень, лабораторій та інше. Тобто кожне промислове та побутове приміщення повинно бути обладнане системою вентиляції повітря.

Але, навіть незважаючи на великий попит на товари цієї галузі на території України, серед країн Європи Україна за вартістю виготовленої продукції займає 19 місце. Така ситуація складається через невідповідність продукції світовим нормам, що значно скорочує можливості вітчизняних підприємств на світовому ринку. Споживач, обираючи товар, орієнтується переважно на товари зарубіжного виробництва, оскільки якість продукції українського виробництва страждає через такі проблемні місця, як високий ступінь зносу основних засобів та недостатню кількість інновацій.

Важко позитивно оцінити процеси, що відбуваються у виробничо-технологічній сфері діяльності промислових підприємств. Частка застарілого устаткування в окремих галузях промисловості становить 60–70%. Вітчизняне машинобудування не забезпечує належних темпів оновлення основних засобів. У промисловості домінують відсталі технології, що приводить до невиправданого високого споживання матеріалів та енергоресурсів, яке є у 4–5 разів вищим, ніж у європейських країнах. Масштаби застосування ефективних розробок у виробництві вітчизняних підприємств є досить низькими, про що свідчить співвідношення між обсягами витрат на науково-технічну діяльність та використання результатів цього впровадження, трансформованих в інновації, у виробництво: в Україні воно становить лише 1:1,06, тоді як за кордоном таке співвідношення має сягати не менш ніж 1:10 [7].

Тобто можна сказати, що за останні 20 років Україна значно втратила свій інноваційний потенціал і відстала від країн Європи. Необхідно розробляти стратегії виходу на міжнародні ринки, шукати програми та проекти, під які можливо укладання перспективних угод. Саме інноваційна діяльність дає змогу збільшити випуск продукції для потреб і зовнішнього, і внутрішнього ринку.

Головна мета розвитку галузі виробництва промислового холодильного та вентиляційного обладнання України – задоволення внутрішнього попиту на продукцію, розширення присутності на зовнішніх ринках. Мету має бути досягнуто на основі перетворення галузі у конкурентоспроможний, ефективний, високотехнологічний і сприйнятливий до інновацій комплекс, що динамічно розвивається. А це можливо лише завдяки правильному і детальному аналізу теперішнього внутрішнього стану діяльності підприємств і виявлення аспектів, які потребують покращення й удосконалення. Одним із найбільш прийнятних показників, який здатен продемонструвати внутрішній потенціал підприємств, є їхня ділова активність, яка включає в себе виробничу, фінансову, інвестиційно-інноваційну, маркетингову та управлінську складові частини. Вона розраховується на основі показників продуктивності праці, фондо- та матеріаловіддачі, показників оборотності, рентабельності, темпів зростання показників діяльності, коефіцієнтів оновлення, вибуття та зносу основних виробничих фондів, а також показників інвестиційної та інноваційної активності. Для цього необхідно оцінити рівні кожної із складових частин ділової активності і віднайти резерви їх підвищення з метою виходу на конкурентоспроможний рівень підприємств країн Європи.

Висновки. Машинобудування відіграє визначальну роль у розвитку економіки України. Серед основних чинників, які гальмують розвиток машинобудування, слід виділити: неповну завантаженість виробничих потужностей, зниження інноваційної активності підприємств, значну зношеність основних засобів, низький попит на продукцію українського машинобудування на зовнішньому ринку. Для подолання цих проблем підприємствам необхідно визначити перспективи подальшого розвитку, розробити стратегії для досягнення поставлених цілей та заходів для підвищення конкурентоспроможності, мобілізувати фінансові ресурси для покращення їхньої діяльності в майбутньому. Слід зазначити, що аналіз ділової активності та впровадження заходів щодо її підвищення на підприємствах машинобудівної галузі України здатне істотно покращити усі показники, які характеризують не лише фінансово-господарську діяльність, але й конкурентоспроможність продукції та її частку ринку [8, с. 40].

Список використаних джерел:

1. Герасимчук В.Г., Липисієнко А.П. Тенденції розвитку машинобудівного комплексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 19. Ч. 1. С. 75–79.
2. Дикань В.Л. Комплексний підхід до управління стійким розвитком підприємств машинобудування. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 49. С. 11–18.
3. Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи / за ред. Б.М. Данилішина. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. 308 с.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Київ, 2019. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 21.03.2019).
5. Звіт про діяльність. *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*. 2017. 46 с.
6. Остапюк Б.Я., Груник І.С., Легенький М.І., Легенький Ю.І. Особливості розвитку промисловості України в сучасних умовах. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 62. С. 45–52.
7. Шевченко А.В. Щодо пріоритетних напрямів здійснення реформ у промисловості України, аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2017. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2762/> (дата звернення: 06.03.2019).
8. Бурій С.А., Мукомела-Михалець В.О. Управління діловою активністю машинобудівних підприємств : монографія. Хмельницький : ХНУ, 2014. 183 с.

АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

Аннотация. Статья посвящена анализу машиностроительной отрасли Украины, а именно предприятий по производству машин и оборудования, не отнесенных к другим группировкам. Определены тенденции развития промышленности. Указаны и проанализированы отрасли промышленности, которые наиболее влияют на ее развитие. Проведен анализ современного состояния машиностроительной отрасли, выявлены проблемные места и сформулированы основные перспективы развития машиностроительных предприятий. Подробно освещены основные экономические показатели предприятий по производству машин и оборудования, не отнесенных к другим группировкам. Приведены причины снижения показателей деятельности в 2014 году и дальнейший их рост. Обнаружен вид промышленной продукции, который пользуется наибольшим спросом. Предложено улучшить состояние деятельности этих предприятий за счет повышения уровня деловой активности.

Ключевые слова: промышленность, машиностроение, анализ состояния, инновации, деловая активность.

ANALYSIS OF ENTERPRISES ACTIVITY OF UKRAINE MACHINE-BUILDING INDUSTRY

Summary. The article is devoted to the analysis of Ukraine machine-building industry, enterprises producing machines and equipment, not attributed to other groups, in particular. The state of Ukraine socio-economic development depends on the level of the machine-building enterprises effectiveness. It is necessary to determine the problem aspects of the machine-building industry and, accordingly, to eliminate them in order to implement effective industry management as a whole and management of particular machine-building enterprises. Consequently, the study of the state and development trends of Ukraine machine-building complex is a topical issue. The following general scientific methods are used in the article: economic-statistical and comparative analysis, which allows to reveal the development trend and structural changes in Ukraine machine-building industry; graphical and tabular representation for visualization the obtained research results; abstract-logical methods for theoretical generalizations and conclusion based on the study results. It is determined the trend of industry development in the article. The industry branches that have the greatest influence on its development is shown and analyzed. The analysis of the machine-building industry current state was carried out. Its problem areas were identified and the main perspectives of the machine-building enterprises development were formulated. The main economic indicators of the enterprises producing machines and equipment, not attributed to other groups, are illuminated in details. The reasons for the activity indicators decrease in 2014 and their further growth are given. The type of industrial product that is most in demand is revealed. The reasons of low demand for Ukrainian products compared to the products of industrial producers in Europe are indicated. The effective measures to overcome identified problems in the machine-building industry are proposed. It can be considered that the significant scientific result is to shift the focus of the machine-building industry development to the enterprises internal potential, in particular, to reserves search for business activity increase.

Key words: industry, machine-building industry, state analysis, innovation, business activity.